

REMARQUES DIPLOMATIQUES
AL VOLTANT DEL DOCUMENT DE CREACIÓ
DE LA BIBLIOTECA REIAL DE POBLET
(POBLET, 20 D'AGOST DE 1380)¹

FRANCISCO M. GIMENO BLAY
Universitat de València. Estudi General

Aquesta contribució a l'homenatge a Regina Sáinz de la Maza vol donar a conèixer un seguit d'anomalies que presenta el text documental amb el qual Pere el Cerimoniós hauria creat una biblioteca en ple segle XIV. Al volum VI de les *Obres completes* de Jordi Rubió i Balaguer hom pot llegir un eruditíssim estudi sobre la institució de la reial biblioteca al monestir de Poblet², segons un document datat-hi el dia 20 del mes d'agost de l'any 1380³. La importància de l'instrument susdit rau en el fet que amb aquest Pere IV hauria instituït definitivament la biblioteca que consagraria la seua memòria en l'esdevenidor. La rigorosa anàlisi duta a terme per Rubió i Balaguer ens condueix, amb seguretat i mà ferma, als diferents interessos literaris tant del Cerimoniós com de l'època en la qual ell visqué i dels quals

---

¹La investigació que ha estat la base d'aquest treball s'ha beneficiat, parcialment, de l'ajut concedit pel Ministeri d'Educació i Ciència (DGICYT, PS95-0122) al projecte de recerca: "Escribir la sociedad. Cultura escrita y memoria histórica de la Comunidad Valenciana (1238-1474)".

²Cfr. Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *La institució de la Biblioteca Reial a Poblet en temps de Pere el Cerimoniós*, en J. RUBIÓ I BALAGUER, *Història i Historiografia*, Montserrat, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987 ("Obres de Jordi Rubió i Balaguer", VI), pp. 411-453.

³Cfr. *Ibidem*, pp. 446-453. El tenor íntegre d'aquest important document el reproduesc com a apèndix del present estudi.

"Anuario de Estudios Medievales", 29 (1999)

el diplomatarí de Rubió i Lluch⁴ n'editava força testimonis. Malgrat que l'època del rei Pere havia estat estudiada àmpliament per la historiografia catalana des d'antic, ningú fins aquest treball de Rubió havia publicat el tenor íntegre del document que ara em propose d'estudiar ací⁵.

Abans d'introduir-nos en l'anàlisi del seu contingut formulari, crida d'antuvi l'atenció tot allò relatiu a la tradició textual. Tot i tractar-se d'un instrument jurídic importantíssim, no havia tingut pel que fa a la seua transmissió textual una fortuna similar. El tenor documental sols ens és conegut gràcies a una còpia feta als segles XVII-XVIII pel mercedari fr. Marià Ribera, qui el transcriví —segons les seues informacions— d'un llibre registre: *ex diversorum viridi*, com ell mateix ens ho fa saber en concloure la transcripció abans esmentada⁶. Aquest volum, el *diversorum viridi II*^o, no es conserva actualment als dipòsits de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. D'aquest sols ens resta un índex fet a l'època medieval —possiblement a començaments del segle XV— i formant part, en l'actualitat, del *Memorial 31*⁷, on s'hi col·leccionen diferents informacions relatives a diversos documents de l'arxiu. Les diverses notícies ací registrades han estat confeccionades tot al llarg de moments cronològics ben diferents. Dels registres anomenats *diversorum viridi*, tot atenent llur contingut i relleigadura, s'hi inclouen els corresponents als volums primer i segon⁸. A l'índex del segon —com hom havia d'esperar tot atenent l'indicació de fr. Marià Ribera— no s'hi fa referència a cap donació de llibres al monestir de Poblet. Contràriament, tal vegada per equivocació de Ribera, l'única notícia relativa al lliurament de llibres hom la localitza a l'índex del *memoriale diversorum viridi I*^o⁹, on es llegeix: “Donatio facta monasterio Populeti de aliquibus libris, CXVIII”. Tot sembla indicar, doncs, que l'error de Ribera es deu a un *lapsus* relatiu a la citació del volum. Això no obstant aquesta rònega anotació —la qual legitima parcialment la citació inclosa a la transcripció del document— genera, alhora, altres problemes d'interpretació relatius ara a la

⁴Cfr. A. RUBÍO I BALAGUER, *Documentos per l'història de la cultura catalana mig-aval*. 2 vols. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1908-1921.

⁵Prèviament en donà notícia el seu pare A. RUBÍO Y LLUCH en *Documentos*, I, p. 303.

⁶Cfr. Apèndix.

⁷Barcelona. Arxiu de la Corona d'Aragó. Memorial 31.

⁸Cfr. *Idem*, fols.: XXVIII r.-v. (numeració nova 28) i XXX (numeració nova 29).

⁹Cfr. *Idem*, fol. XXVIII v. (28 v.).

datació del susdit document i a la seua identificació amb aquell datat a Poblet el 20 d'agost de 1380. I això, perquè no fou aquesta l'única ocasió en la qual el Cerimoniós regalà llibres al cenobi abans anomenat, com s'analitzarà més endavant.

Resulta, però, estrany que d'aquest important text no haja romàs cap altre testimoni, ni de l'original ni d'altres còpies encara que foren posteriors. Sorpren aquesta mancança tant de còpies com de l'original. Rubió i Balaguer ens ho adverteix al seu estudi¹⁰ abans mencionat. Aquestes absències resulten molt significatives tot atenent el nombre de registres conservats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, així com la diversitat temàtica inscrita. Si hom considera aquesta abundància resulta més eloqüent la no-conservació del volum al qual els escrivans de registre haurien transcrit el document amb la donació. Cap, però, la possibilitat que s'haja perdut el llibre corresponent. Ara bé, com explicar les absències:

(a) d'un original, *mundum*, lliurat al monestir i que, possiblement, s'hauria conservat a l'arxiu del cenobi;

(b) de còpies posteriors, donada la importància del document per al convent; i

(c) així mateix que la historiografia de Poblet no haja fet cap esment de la seua existència¹¹.

Rubió i Balaguer cercà infructuosament als registres de Cancelleria de l'Arxiu de la Corona d'Aragó la còpia del susdit document. Amb una certa amargor reconeix que no ha pogut descobrir-la. De la mateixa forma, ell mateix amb l'ajut d'altres investigadors, acudí al fons de pergamins del monestir de Poblet de l'Arxiu Històric Nacional de Madrid per si de cas s'hi trobava alguna còpia i no en localitzà cap. La qual cosa, però, no resultava estranya. Si alguna vegada l'arxiu monàstic de Poblet hagués conservat el testimoni escrit d'aquesta institució reial, ben segur que la historiografia ho hauria mencionat i recordat àmpliament, cosa que no ha fet, com assenyala i recorda el propi Rubió. Això concorda, també, amb el fet que no hi ha constància ni referència a l'estructura arquitectònica del monestir del pretés espai reservat a la biblioteca. L'actual biblioteca és localitzada al vell *scriptorium*.

---

¹⁰Al problema de la tradició textual li dedicà l'apartat 26 del seu extens treball, cfr. J. RUBIÓ I BALAGUER, *La institució*, pp. 432-433.

¹¹Cfr. J. RUBIÓ I BALAGUER, *La institució*, pp. 440-441, apartat 34.

Al marge de les precedents consideracions relatives a la tradició textual, la lectura atenta del text ens permet descobrir algunes incorreccions formulàries si hom acara el procediment genètic d'elaboració d'aquest instrument i el què, comunament, s'esmerçava en la producció documental de la Cancelleria reial. Caldrà, doncs, procedir de manera contrastiva tot utilitzant altres diplomataris de l'època del Cerimoniós per assenyalar i remarcar les discordàncies textuais que hi existeixen.

El tenor íntegre del document presenta dues parts netament diferenciades. La primera està configurada per un pròleg molt extens al qual el rei explana les raons i motivacions que l'han induït a fer aquesta donació. Es tracta d'un text ric i complex, que caldrà analitzar més detingudament en una altra ocasió¹². La segona quedaria configurada per la llista de llibres concedits. L'instrument es tanca amb el seu escatocol, on s'hi troba la datació i la clàusula referida a la transmissió de la *iussio*.

De bon començament meravella que l'elenc de llibres es tanca amb un *etc.* com a conclusió, després del registre bibliogràfic número 22¹³. A més a més resulta estrany que en diverses ocasions la descripció, tant del contingut com de la seua estructura codicològica, d'alguns llibres conclou amb l'etcètera corresponent. Es tracta dels registres: 1 [*Primo Biblia, etc.*], 2 [*item, etc.*]; 3 [*item, etc.*], i 12 [*item, etc.*]. No era habitual l'etceteració de les descripcions físiques i textuais dels llibres consignats. J. Rubió i Balaguer no passà per damunt d'aquest fet i afirmà, en conclusió, que "l'inventari, doncs, no és complet"¹⁴. Més endavant ell mateix presuposa que aquestes omissions serien degudes, únicament i exclusiva, al caràcter registral del text recuperat; contràriament ell suposava que a l'original s'hi trobaria la descripció íntegra tot mencionant els detalls relatius a llurs característiques externes¹⁵. Suposició estranya ja que les clàusules formulàries omeses o etceterades solen ésser aquelles que no afecten a les particularitats del negoci jurídic substanciat mitjançant l'escriptura. La materialitat de les relligadures i decoracions dels llibres no constitueixen una part menyspreable. Es presenta de singular rellevància com un element que

¹²J. Rubió i Balaguer s'hi dedicà amb una certa intensitat, cfr. J. RUBÍO I BALAGUER, *La institució*, pp. 433-434.

¹³Veg. l'Apèndix.

¹⁴Cfr. J. RUBÍO I BALAGUER, *La institució*, p. 434.

¹⁵Cfr. J. RUBÍO I BALAGUER, *La institució*, p. 436.

contribueix a identificar, singularitzant, un objecte determinat. A més a més no és negligible ja que atorguen personalitat al llibre i constitueix un dels indicis que ens permeten avaluar —de manera indirecta— la sumptuositat dels vells manuscrits medievals. Es tracta, doncs, d'un aspecte recordat, gairebé, sempre pels professionals (notaris i escriptors) que redactaven els inventaris de llibres. Des de les enquadernacions més luxoses a les més elementals, totes són consignades amb major o menor precisió¹⁶. Des d'aquests pressupòsits hom no entén que el rei Cerimoniós (tan escrupolós i meticulós per a altres aspectes) renunciés:

—en primer lloc, a completar les descripcions abans esmentades, i
—en segon lloc, a concloure, de manera definitiva, una llista que ens ha arribat incompleta. Els inventaris de llibres editats no acostumen a presentar-se de manera inacabada, sobretot perquè la seua finalitat era administrativojurídica i de gestió. En el cas del Cerimoniós, al presentar-se fragmentària no permet copsar integralment la magnanimitat reial així com la pròpia autolebració del rei que d'aquest text se'n deriva. Aquesta fragmentarietat no s'adequa al caràcter del Cerimoniós; i a més a més xoca amb la meticulositat amb la qual procedí en tot allò que fa referència a la seua acció de govern¹⁷.

De la mateixa manera, la retòrica formulària de l'escatocol ens ofereix anomalies flagrants, impensables, si hom situa aquest instrument en el context d'elaboració documental característic de la Cancelleria reial a l'època de Pere IV, exquisit i respectuós —al màxim— de la pràctica

¹⁶Vegeu, a tall d'exemple, les descripcions de les Bibles, així com els acabaments dels llistats de llibres publicats als inventaris editats recentment per J. HERNANDO, *Llibres i lectors a la Barcelona del s. XIV*. 2 vols. Barcelona, Fundació Noguera, 1995. Pel que fa a la descripció de les Bibles vegeu les incloses als inventaris 54.5; 90.7; 91; 92.33; 134; 161.1; 184; 234.25; 331.44; 348; 351; 362; 395.20; 417.13; 401.1; 448.7 y 8. Servirà, també, per il·lustrar aquesta situació, la consulta dels inventaris editats per J.M. MADURELL I MARIMON, *Manuscrits en català anteriors a la impremta (1321 - 1474). Contribució al seu estudi*. Barcelona, Associació Nacional de Bibliotecaris, Arxivers i Arqueòlegs. Delegació de Catalunya i Balears, 1974, vegeu especialment els números 26.9; 31.7; 36.3; 52.2; 60.1; 99.1; 100.2.3.4; 115.15; 116; 118.1; 134.1 i 143.8, en els quals s'hi inclouen descripcions de manuscrits amb texts bíblics, en llatí, en català, etc.

¹⁷Il·lustrarà aquesta vessant de la personalitat del rei la consulta tant del seu testament datat a Barcelona el 17 d'agost de 1379 (Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, *Cancelleria Reial*, Pere III, perg. núm. 2941), a la fi del qual inclogué la seua signatura autògrafa; com de les correccions introduïdes al manuscrit original de les *Ordenacions fetes per lo molt alt senyor en Pere terç, rey d'Aragó, sobre lo regiment de tots los officials de la sua cort*, (València, Universitat de València, Biblioteca General i Històrica, ms. s/s.), de les quals n'estic preparant l'edició crítica que restà incompleta arran de la prematura mort de Josep Trenchs i Odena.

protocolària en l'expedició documental i tramitació dels diversos afers¹⁸. D'aquesta forma de procedir ens informa la lletra datada a Hostalric el 30 de juny de 1347 en la qual reprén la seua filla per tal com no ha costret el seu text epistolar als motles cancellerescs i per aquesta raó el llenguatge emprat es presenta poc reverent amb l'autoritat del seu pare: "E car nos scrivís per vostra letra metén-vos en plural, vos fem saber que no és sens reprehensió; et axí de huy avant corregits-ho, car axí.s cové que filla deu scriure a pare com pus homilment pot, ordenam en singular, e dién en vostres letres que.ns trametrets: "Jo, homil Constança, filla vostra primogènita, vos faz saber, etc."; e no posan-vos en plural com a nós scriurets"¹⁹.

Advertides totes aquestes irregularitats hom detecta, a més a més, una sèrie d'incongruències, manifestes, a l'escatocol del document susdit. Heus-ne ací les més significatives. Començaré l'anàlisi tot referint-me a la datació, el tenor de la qual ens ofereix: "Datum Populeti, sub nostro sigillo secreto pendent, 20 die augusti 1380, regni xlo rex Petrus". A cop d'ull hom troba, sense més, la primera incorrecció en el tipus de segell emprat tot considerant la fórmula utilitzada: "sub nostro sigillo secreto pendent". La menció resulta errònia ja que el segell secret mai fou pendent. L'ús del secret s'anunciava amb: "sots nostre segell secret" o el seu corresponent llatí, esmerçat en les cartes reials i, més en general, en documents sobre paper. No cal fer una anàlisi exhaustiva per adonar-se'n de la irregularitat que suposa la presència de la paraula *pendent*, com una característica afegida del segell secret. Si hom llegeix les lletres reials editades a l'epistolari del rei Pere descobreix que l'expressió sovint utilitzada es "sots nostre segell secret"²⁰ sense *pendent*, donat que aquest segell s'utilitzava solament per tancar les lletres reials. La seua matriu era custodiada pel camarlenc²¹ i

¹⁸Cfr. F.M. GIMENO BLAY, *Escribir, leer y reinar. La experiencia gráfico-textual de Pedro IV el Ceremonioso (1336-1387)*, en "Scrittura e Civiltà", XXII (1998), pp. 119-233.

¹⁹Cfr. R. GUBERN (ed.), *Epistolari de Pere III*. A cura de..., vol. I. Barcelona, Editorial Barcino, 1955 ("Els Nostres Clàssics", 78), pp. 88-89, el text citat a la pàgina 89.

²⁰Cfr. R. GUBERN (ed.), *Epistolari de Pere III*, citat, pp. 77, 80, 86, 91, 94, 97, 100, 102, 108, 111, 127, 132, 137, 151, 158, 160, 166, 173, 176, 179, 182 y 185. Vegeu, a més a més, els documents editats per F. de SAGARRA, en la seua *Sigil·lografia catalana. Inventari, descripció i estudi dels segells de Catalunya*. vol. I. Barcelona, Estampa d'Henrich, 1915, pp.: 160, 163, 164-171, 173, 176, 178.

²¹"... en tener lo sagell secret..." Cfr. *Ordenacions*, citades, València. Universitat de València. Biblioteca General i Històrica, ms. s/s., fol. XXIX v. i editades a "Colección de Documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón", publicada de Real Orden

només era usat com element de validació dels documents que tractaven assumptes secrets o que pertanyien a la privacitat del monarca. Les *Ordinacions* en regulaven el seu ús²². Altrament, els segells pendents (flahó, butlla de plom, butlla d'or, ...) s'esmerçaven, sovint, als documents escrits en pergamí ja que el seu pes esgarrava els documents en paper. La plica reforçava la part inferior i n'assegurava la presència constant d'aquest important i fonamental element de validació.

Fa l'efecte que qui ha redactat aquest document ha estat immers en una gran confusió. Ell ha decidit que el seu document de constitució de la reial biblioteca de Poblet fos un document molt personal del rei i aquesta és l'explicació per la qual ha confiat la seua escripturació al seu secretari (encarregat de la tramitació d'assumpes molt personals). Però, alhora, vol un document solemne i per això decideix incloure la paraula *pendenti* referida a l'aposició del segell. La pràctica sigil·logràfica seguida per la cancelleria reial fou, realment, una altra.

La datació ens proporciona, encara, algunes altres incorreccions referides, ara, a la cronologia. Començant per l'any, ja que hom ha oblidat l'estil del comput, és a dir, l'any de la Nativitat ("anno a Nativitate Domini"), l'utilització del qual s'havia estés a tots els territoris de l'antiga Corona d'Aragó a partir de la dècada dels cinquantes²⁴. Segueix l'incorrecció

---

por su cronista Próspero de BOFARULL Y MASCARÓ. Tomo V. Barcelona, En el establecimiento litográfico y tipográfico de D. José Eusebio Monfort, 1850, p. 62.

²²"Encara més que ab lo sagell nostre secret, lo qual a ells comanam, no sagellaran en alcun loch si donchs aquí no vesien la impressió de nostre anell o altre senyal nostre del qual lavors en semblants coses usassen". Cfr. *Ordinacions*, citades, València. Universitat de València. Biblioteca General i Històrica, ms. s/s. fol. XXXII v., i "Colección de Documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón", V, citat, p. 67.

²³Sobre els diversos segells emprats a l'època del Cerimoniós vegeu F. SAGARRA, *Sigil·lografia catalana*, pp. 123-128 i les reproduccions de les làmines XXVIII-XXXIV. L'ús dels segells quedava regulat a la rúbrica: "De la manera de sagellar ab segells de cera e ab bulla", cfr. *Ordinacions*, citades, València. Universitat de València. Biblioteca General i Històrica, ms. s/s. fol. CXIVr.-CXVI r. i "Colección de Documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón", V, citat, pp. 208-211. La custòdia de les matrius sigil·lars era una de les competències del cap de l'escribania, és a dir el *Protonotari*, anomenat també "notari tinent los segells" (Rúbrica: "De l'offici del prothonotari tinent los segells", cfr. *Ordinacions*, citades, València. Universitat de València. Biblioteca General i Històrica, ms. s/s. fols. LVII v.-LVIII v., i "Colección de Documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón", V, citat, pp. 114-116.

²⁴Cfr. F. SEVILLANO COLOM, *Apuntes para el estudio de la Cancillería de Pedro IV el Ceremonioso*, "Anuario de Historia del Derecho Español", XX (1950) pp. 95-100. A més a més, vegeu pel que fa al Principat de Catalunya i al Regne d'Aragó: J. ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, compuesto por... Edición preparada por Angel CANELLAS LÓPEZ, Zaragoza,

ció gramatical referida a l'any del regnat. En aquest cas l'instrument prosegueix amb: *regni XL°*, quan l'expressió habitual i correcta —gramaticalment— del regnat hom la expressava amb la fórmula *regnique nostri*. Tot fent referència a aquesta part de la datació F. Sevillano Colom deia: «*Año del reinado. Por el contrario, el año del reinado, poco frecuente al comienzo se usa mucho al final. "In loco de Casp VIII die novembris anno a Nativitate Domini M CCC LXXI° regnique nostri tricesimo sexto"*»²⁵. Endemés admira que la Cancelleria reial s'haja equivocat en proporcionar la correspondència entre l'any de la Nativitat i el del regnat. L'any 1380 fou el 44 del regnat de Pere IV i no pas el 40 com proposa el tenor documental, ja que el Cerimoniós cenyí la corona reial el 14 d'abril de l'any 1336; l'acte de la coronació tingué lloc a Saragossa²⁶. A més a més, el text utilitza els numerals àrabs, quan la pràctica comuna era la d'escriure els romans²⁷. No podem, però, discernir si l'error és degut a la transmissió o si es trobava a l'original, cas d'existir.

L'elenc d'incorreccions prosegueix amb el text que recull la transmissió de la *iussio*. El document proposa: "Dominus rex mandavit mihi Petro Michaelis". No figura en la nòmina dels escriptors secretaris ningú anomenat Pere Miquel²⁸. Sí que existeix, però, un anomenat Bernat Miquel, que inclogué la seua *claudatio* en el testament del Cerimoniós²⁹. A més a més, i atés que el text de les últimes voluntats reials s'organitzà en diferents

---

Institución Fernando el Católico, 1973, libro VIII, cap. XXXIX, 191. Pel que fa al País Valencià vegeu: *Furs e ordinacions del regne de València*, València, Lambert Palmart, [d. 4 abril, 1482] (València, Universitat de València, Biblioteca General i Històrica), hi ha una edició facsímil feta a València, Universitat de València, 1977, "Furs feyts per lo senyor rey en Pere en les corts celebrades en la ciutat de València a XX dies de febrer en l'any de la Nativitat de nostre Senyor MCCCCLVIII" i la rúbrica VI que tracta: *Del mudament del calendari*.

²⁵Els subratllats són de Sevillano, cfr. F. SEVILLANO COLOM, *Apuntes*, citat, p. 226.

²⁶Cfr. "Crònica de Pere el Cerimoniós" a JAUME I-B. DESCLOT-R. MUNTANER-PERE III, *Les quatre grans cròniques*. Revisió del text, pròlegs i notes per Ferran SOLDEVILA, 2^a ed., Barcelona, Editorial Selecta, 1983, II, 8-13, pp. 1025-1026 i nota 1 de l'apartat § 8, p. 1.172. Pel que fa als altres reialmes i territoris vegeu *Idem*, II, 20 i ss., pp. 1.027 i ss.

²⁷Hi han, però, documents als quals s'esmerçaren els numerals àrabs, com ara el pacte autògraf suscrit entre el rei Cerimoniós i el comte de Trastàmara l'any 1363, cfr. Barcelona. Arxiu de la Corona d'Aragó, *Col·lecció d'Autògrafs*, 1-1-e (a).

²⁸Cfr. J. TRENCHS, A.M.ª ARAGÓ, *Las cancellerías de la Corona de Aragón y Mallorca desde Jaime I a la muerte de Juan II*, con la colaboración de Rafael Conde y Delgado de Molina, Zaragoza, CSIC, Institución Fernando el Católico, Cátedra Zurita, 1983, p. 59.

²⁹Cfr. Barcelona. Arxiu de la Corona d'Aragó. *Cancelleria Reial*, Pere III, perg. núm. 2.941.

apartats, el secretari posà la seua signatura autògrafa com a cloenda de cadascun dels capítols per tal d'impedir que algú introduïra afegits textuais que pogueren distorsionar el sentit original del text. Jordi Rubió davant d'aquesta situació intentà conciliar l'error del text. Donat que no havia localitzat en la nòmina cap secretari amb aquest nom proposà que fr. Marià Rivera s'hauria equivocat i hauria llegit malament i desenvolupat de forma errònia l'abreviatura del nom³⁰. Resulta inversemblant aquesta hipòtesi ja que la de *Bernardus* es *Bns.*, molt diferent de la de *Petrus*, que consisteix en una *P* inicial amb el signe de *-us*.

Comptat i debatut tot el que s'ha explicat fins aquest moment hom s'hi sent atret per la possibilitat que aquest document no siga original i es tracte d'una manipulació, fraudulenta o no, del seu contingut. Ara bé, situat aquest en la diacronia històrica, hom se n'adona que no és l'únic relacionat amb donacions de llibres a Poblet i amb les obres de construcció d'un dipòsit llibrari, a l'entrada del qual hom llegiria: "aquesta és la libreria del rey en Pere III"³¹, segons un document de 20 d'agost de 1382. En diverses ocasions³² el Cerimoniós havia lliurat i s'havia compromés de lliurar a la susdita comunitat monàstica llibres per tal que els monjos els hi conservaren. Almenys en dues ocasions el rei s'hi refereix —pel que fa a llur conservació— a l'espai de la biblioteca del monestir: "... libreria seu alij loco comuni dicti monasterii reperiatis ..." ³³ i ... "los metats en la libreria del vostre monastir per manera que sien conservades"³⁴. Sembla com si en aquestes dues ocasions el rei encara no havia decidit construir la seua biblioteca al monestir. Si fem excepció del document analitzat de 1380, el Cerimoniós s'hi refereix per primera vegada a la seua biblioteca en una lletra datada a Saragossa el 7 de maig de 1381. Tot aprofitant l'ocasió de remissió d'un llibre de *Pau Orosi*, reclama a l'abat diligència en la conclusió de les obres i allí mateix al·ludeix a un acord anterior segons el qual tots els seus llibres

³⁰Cfr. J. RUBIÓ I BALAGUER, *La institució*, pp. 435.

³¹Cfr. A. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, I, doc. CCCXXI, pp. 303-304, la citació a la pàg. 304. El document havia estat publicat, previament, per J. COROLEU, *Documents històrics catalans del segle XIV. Colecció de cartas familiars corresponents als regnats de Pere del Punyalet y Johan I.* Barcelona: Imprempta la Renaixensa, 1889, pp. 33-34.

³²Cfr. A. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, I, docs. CLXXXVIII (1359, maig, 24, Barcelona); CLXXXIX (1359, juny, 16, Barcelona); CCCXVII, nota 1, (1378, juny, 1); *Documents* II, doc. CCIX (1378, desembre, 15).

³³Cfr. A. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, I, doc. CLXXXVIII.

³⁴Cfr. A. RUBIÓ Y LLUCH, *Documents*, I, doc. CLXXXIX.

farien cap al monestir (“...hajats diligència que la nostra libreria sia tost acabada, car nós volem e havem acordat que tots nostres llibres, on que sien, hi sien posats e conservats ...”³⁵). L’acord al qual s’hi refereix ¿és el document de 20 d’agost de 1380? No coneixem, de moment, cap altre indici que ens permeta relacionar els dos documents. A partir, doncs, de l’any 1381 sovintegen les mencions relatives a les obres conduents a la construcció de la biblioteca. I així, el 30 de juny de 1381, a Saragossa, tot just un mes i mig després el rei concedeix a l’abat la quantitat de 500 florins d’or d’Aragó per al pagament de les obres “in quadam domo quam fieri volumus super calefactorium et vocabitur ipsa domus libreria del rey en Pere”³⁶. Encara no estaven acabades les obres l’any següent, 1382, perquè en dues ocasions torna a parlar-ne. El 23 de maig de 1382 demana a l’abat “que ns façats saber en quin punt està”³⁷, i el 20 d’agost del mateix any li donà una sèrie de recomanacions tot demanant-li “que ab sobirana cura e diligència ... façats entendre”³⁸. Fins i tot l’infant Joan s’interessà³⁹.

Aquestes proves empíriques, irrefutables, ens fan palés l’interés reial de recondir els seus llibres al monestir de Poblet. Es tracta d’una idea que ha anat madurant: al principi pensava allotjar-los, només, a l’espai bibliotecari, i a la fi havia definit una biblioteca. El trànsit cap a una biblioteca que identifiqués la monarquia es situaria, necessàriament, al document de 20 d’agost de 1380. I així ho seria si no fos per les irregularitats diplomàtiques que he ressenyat amb anterioritat. Donada la importància d’aquest moment resultava imprescindible fer una anàlisi diplomàtica del document sobre la seua originalitat i autenticitat. Fins i tot el propi Jordi Rubió i Balaguer sembla que no tingué gens clara l’originalitat d’aquest instrument jurídic i la seua efectivitat en la configuració de la pretesa biblioteca reial de Poblet. Ell mateix s’admira que la història i tradicions del monestir no n’hagen conservat memòria d’aquesta biblioteca⁴⁰. Tal vegada

³⁵Cfr. A. RUBÍO Y LLUCH, *Documents*, I, doc. CCCXVII, p. 291. El document havia estat publicat, previament, per J. COROLEU, *Documents històrics catalans del segle XIV*, citat, pp. 34-35.

³⁶Cfr. A. RUBÍO Y LLUCH, *Documents*, I, doc. CCCXXVIII, p. 300, nota 1.

³⁷Cfr. A. RUBÍO Y LLUCH, *Documents*, I, doc. CCCXXVIII, p. 300.

³⁸Cfr. A. RUBÍO Y LLUCH, *Documents*, I, doc. CCCXXXI, p. 303-304, el text citat a p. 304.

³⁹Cfr. A. RUBÍO Y LLUCH, *Documents*, I, p. 303, nota.

⁴⁰Cfr. J. RUBÍO I BALAGUER, *La institució*, pp. 442.

sigui aquesta la raó que explica l'afirmació feta per Rubió en les darreres paraules del seu treball: "El cert és que si no fos per les declaracions taxatives ja esmentades, tant de Pere III com del seu fill, que foren tramesos llibres a Poblet, hom arribaria a dubtar que no sols la sala per a la biblioteca sinó fins la mateixa donació haguessin tingut realitat"⁴¹. I potser per això l'article mai es publicà. Trigà a editar-se i sols veié la llum l'any 1987 en publicar el volum sisé de les obres completes. L'autor, doncs, no s'està en deixar-lo inèdit tot esperant la localització de l'original i tot, possiblement, perquè dubtava de la seua originalitat. En diverses ocasions ell havia mostrat intenció de publicar-lo. Restà, però, impubicat. Els editors de les seues obres, no obstant, informen els lectors tot indicant: "Treball inèdit, redactat amb vista a la miscel·lània Prat de la Riba i reelaborat per a l'homenatge a Ferran Soldevila, que romangué manuscrit entre els papers de l'autor"⁴². Malgrat l'extens treball elaborat, Rubió sospità d'aquest document i el deixà sense acabar.

Fins ací les anomalies diplomàtiques anunciades al començament. Analitzades aquestes resulta ben estrany que aquest document haja estat produït a la Cancelleria del Cerimoniós. Si descartem, doncs, aquesta procedència, de sobte i sense més hom es qüestiona qui l'escriu i en quin període històric. La anàlisi d'aquest important text diplomàtic ha començat. Caldrà en un futur, no llunyà, aprofundir-hi en la vessant literària, lingüística, en l'estructura del llistat de llibres, així com les idees exposades al pròleg, ja que tot plegat presenta elements que produeixen perplexitat. Ara ature ací el meu estudi per continuar-lo més endavant, tot avaluant, de manera global, el projecte bibliotecari del Cerimoniós.

---

⁴¹Cfr. J. RUBIÓ I BALAGUER, *La institució*, pp. 443.

⁴²Cfr. J. RUBIÓ I BALAGUER, *La institució*, pp. 411.

APÈNDIX

1380, agost, 20. Poblet.

El rei Pere el Cerimoniós fa una donació de llibres al monestir de Poblet, explicant, alhora, les raons per les quals ha decidit crear i dotar aquesta biblioteca.

Original: perdut.

Còpia: Barcelona. Arxiu de la Corona d'Aragó. Manuscrits. Miscelànea. 58 (Ribera: *Notularium 6° parvo, ex diversorum viridi II°*, f. 118), fols.: 230r.-232r.

Publicat per Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *La institució de la Biblioteca Reial a Poblet en temps de Pere el Cerimoniós*, en J. RUBIÓ I BALAGUER, *Història i Historiografia*. Montserrat. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya-Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 1987 ("Obres de Jordi Rubió i Balaguer" VI). pp.: 446-453.

[fol. 230 r.] Mon[asteri]o de Poblet. fol. 118¹. Petrus etc. venerabili[bus] religiosiis et dilectis nostris fratri Guillermo abbati et conventui monasterii Populeti, salutem et dilectionem. Ecce quod nos monasterium vestrum, quod in maxima affectione et reputatione habemus eo quia a predecessibus nostris fundatum extitit sic quod² merito futura domus nostra dici potest, est³ per se ipsum inter caeteros orbis solemne, plurimis opulentum redditibus⁴ monacorumque jugiter Deo famulantium copiosa turba refertum, ac in ecclesia ipsius monasterii aliqui de gloriosis principibus regibus Aragonum praedecessoribus nostris tumulati existunt; et quia etiam nos, cum Rex regum ad supernam patriam nos evitare⁵ dignabitur, nostram elegimus sepulturam; quibusdam historiarum⁶ regum⁷ [fol. 230 v.] et principum et populorum libris, de quibus inferius mentio habetur, et specialiter libris historiarum regum Aragonum ac comitum Barchinone usque ad tempora nostra

¹Anotació marge esquerre.

²Segueix tatxat: *fut*.

³Segueix un signe que Rubió identificà, sense convenciment absolut, com: *igitur*; per aquesta raó col·locà un interrogant.

⁴Segueix tatxat: *moncar*.

⁵Rubió proposa: *evehere*, encara que ell llegia: *enitate*.

⁶*diversi*, al marge esquerre.

⁷Segueix tatxat: *Aragonum*.

providimus decorandum; ut vos, post factum divinum obsequium, nobilisque persone que ad dictum monasterium sepe confluunt, habeatis unde legendo, delectemini ac etiam discatis proficiscamini quod si ea que bene acta legeritis imitari, male autem vitare velitis imo quod quasi necessarium nobis videtur ut qui epigrammata legent tumulorum et illorum predecessorum nostrorum quorum cineres in dicta ecclesia vestra quiescunt, non longe inquirere habeant quam magnifica ipsi et alii predecessores nostri fecerunt et quomodo semper eorum imperium, quod ab exordio valde minimum fuit, virtuose creverint, ita quod merito appellari possint semper augusti. quorum celebria gesta, si a subtilibus ingeniis decorata fuissent, et⁸ universum orbem pro maximis haberentur; non quamvis Athe-[fol. 231 r.]-niensium et aliarum exterarum gentium gesta ampla et magnifica fuerint, tamen amplius fuit fama, sed⁹ magna ingenia scriptorum quae in aliis viguerunt partibus ipsa gesta ad tantam gloriam extulere, quod quasi fidem excedunt. O, utinam¹⁰ consumpto nostro corpore, post celestem gloriam, talem et tam claris ingenii mereamur scriptorem habere, qui benefacta nostra debitis laudibus attolant erroresque nostros absque ulla malivolencia reprehendat? ipsum tamen quisvis erit, praecamur ut nil sive laudem sive reprehensionem mereatur, dum sit memoratu dignum, ommittat. vos etiam ne huiusmodi nostri muneris, quod ex maxima erga vos et dictum monasterium affectione procedit, ingrati videamini, igitur quesumus preces vestras ad Dominum fundatis ex corde, ut Ipse nos sicut tam gloriosorum principum successorem elegit, sic dies nostros feliciter quandiu nos in hoc mundo dimiserit, continuare faciat ad servitium suum ac bonum ei quietum statum subditorum nostrorum, quod saltem equare dictis [fol. 231 v.] predecessoribus nostris virtuosis operibus mereamur. dictis autem historiarum libros vobis et dicto vestro monasterio sic damus quod eos¹¹ perpetuo in aliqua domo ipsius monasterii ad hoc deputata que vocetur libraria illustrissimi Petri regis Aragonum tertii conservetur, et a nullo etiam successore nostri inde extrahi possint; et¹² super hoc vestram et cuiuslibet vestri¹³ naturalitatem et conscienciam oneramus. predictis autem libris quos dicto vestro monasterio damus, sunt hii qui sequuntur:

---

⁸Rubió proposà: *diu est per*.

⁹Rubió proposava: *quia*. I afirmava a peu de pàgina: "Deia *sed* i fou ratllat i escrit al damunt *debet*". El copista ha escrit *sed*, després l'ha cancel·lat i ha afegit a l'interlinia una s i el signe abreviatu en forma de tres, en conseqüència hom ha de llegir *sed*.

¹⁰La mateixa mà ha escrit, al marge esquerre, en temps posteriors: *historiadors*.

¹¹Al manuscrit hom llegeix: *ea*.

¹²Segueix tatxat: *S[...]/ hoc*.

¹³Al manuscrit hom llegeix: *vestra*.

- [1] Primo Biblia¹⁴ etc.
  - [2] item etc.
  - [3] item etc.
  - [4] item liber de Cit Roy Diez, in ydiomate castellano, in volumine uno.
  - [5] item gesta rimata Almerici de Narbona in ydiomate francigeno in volumine uno.
  - [6] item liber *vitae sancti regis Iacobi*, in latino, in volumine uno¹⁵.
  - [7] item liber imaginis mundi in latino, et loquit de factis Hyspaniae in volumine uno.
  - [8] item liber in papyro historiarum generalium factorum mundi quem compilavit cardinalis de Beses in volumine uno.
  - [9] item liber in papyro diversarum gestarum, in latino, in volumine uno.
  - [10] item liber vitae et gestorum regis Petri qui accessit Siciliam, in latino versificatus in volumine uno.
  - [11] item liber regiminis principum [fol. 232 r.], in latino, in volumine uno.
  - [12] item etc.
  - [13] item liber cronicarum tabularum in volumine uno.
  - [14] item liber flores historiarum vocatus, in latino, in volumine uno.
  - [15] item liber *laudis Hyspanie*¹⁶ in volumine uno.
  - [16] item liber passagii contra sarracenos, in latino, in volumine uno.
  - [17] item cronice in papyro regum Castelle, Portugalie et Navarrae in volumine uno.
  - [18] item liber qualiter regnum Egipti et Siro potest conquistari, in catalano, in volumine uno.
  - [19] item liber historia Tartarorum in volumine uno.
  - [20] item liber regulae et ordinationis quas servabant aliquae gentes quae ibant pro acquirendo Terram Sanctam, in volumine uno.
  - [21] item liber coronationis regum Aragonum in volumine uno.
  - [22] item libellus de *benedictione novi militis*¹⁷ in volumine uno etc.
- Datum Populeti, sub nostro sigillo secreto pendent, 20 (*sic*) die augusti 1380 (*sic*), regni x^lo rex Petrus
 Dominus rex mandavit mihi Petro Michaelis.

---

¹⁴Segueix un signe que Rubió identificà com *etc.* El mateix signe s'hi troba al registres 2, 3, i 12.

¹⁵Subratllat a l'original.

¹⁶Subratllat a l'original.

¹⁷Subratllat a l'original.

RÉSUMÉ

Le présent article analyse la copie du document daté au Monastère de Poblet le 20 août 1380, selon lequel le roi Pedro el Ceremonioso aurait fondé une bibliothèque à ce monastère. L'absence du document original, l'existence d'une seule copie, ainsi comme la présence de certes irrégularités exigeaient une analyse diplomatique du même en vue de son utilisation comme témoignage historique.

SUMMARY

This paper analyzes a copy of a document dated at the Monastery of Poblet, 20th August, 1380. It states that the King Pedro el Ceremonioso was in the process of establishing a library in it. The absence of the original document as well as the existence of a single copy and several textual irregularities required a diplomatic analysis of the text, so that it could be adequately used as a historical source.